

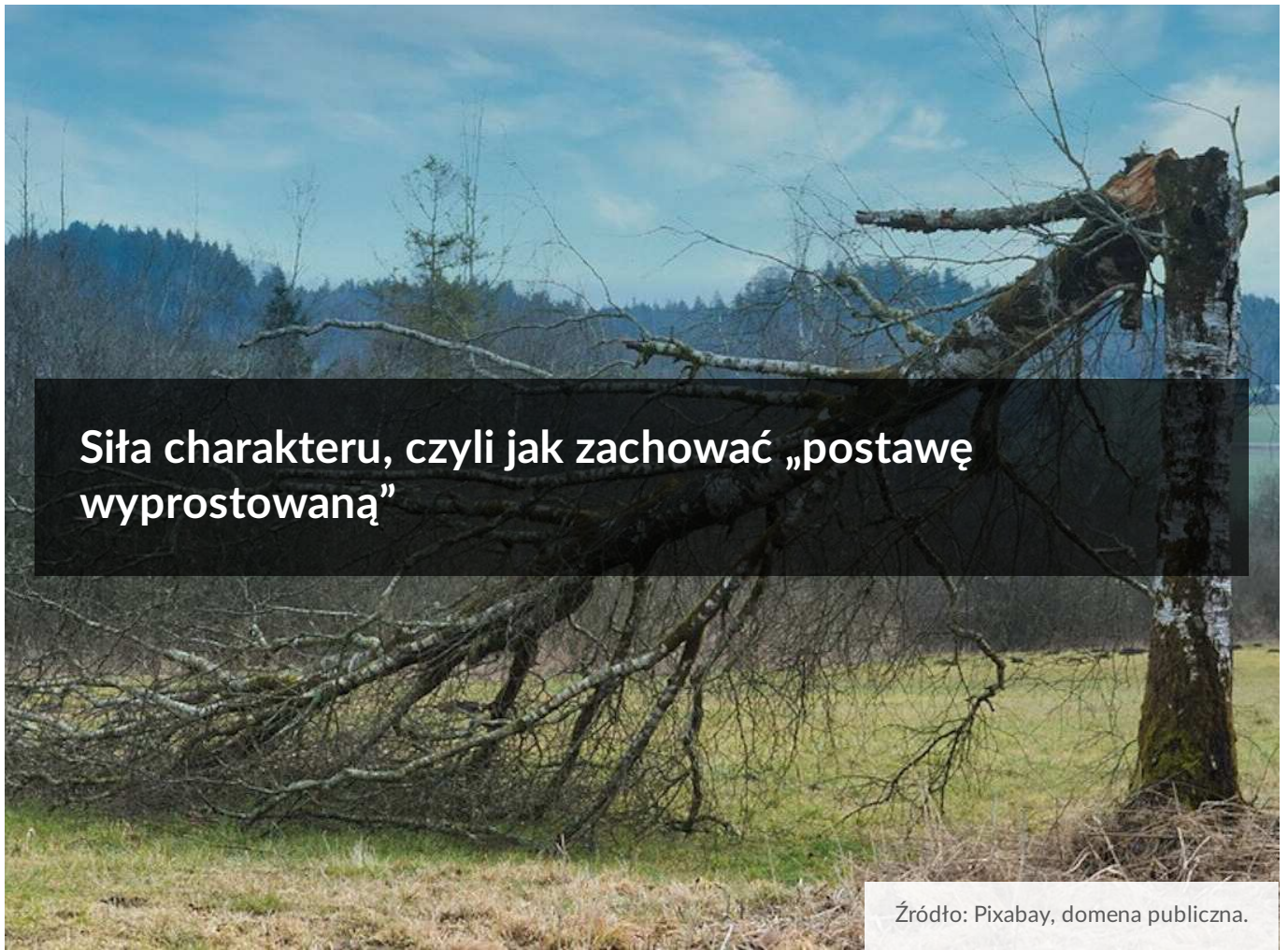

Siła charakteru, czyli jak zachować „postawę wyprostowaną”

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Zbigniew Herbert, *Potęga smaku*.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Wykład XII (fragment)*, [w:] *Literatura słowiańska. Kurs drugi*.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Do przyjaciół Moskali*.
- Źródło: Zbigniew Herbert, *Dlaczego klasycy*.

Siła charakteru, czyli jak zachować „postawę wyprostowaną”

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Co pozwala nam zachować godność i bronić prawdy pomimo zagrożenia?

Dwóch poetów z dwóch różnych epok: sztandarowy polski romantyk – Adam Mickiewicz i współczesny polski klasyk – Zbigniew Herbert. Dwa teksty: wykład-esej i liryk. Wydawałoby się, że między tymi dwoma literackimi zjawiskami jest ogromna przepaść, a jednak...

Wykłady Mickiewicza w Collège de France były poświęcone rozwojowi literatur słowiańskich, lecz ich tematem często stawało się poszukiwanie źródeł ducha wolności i przyczyn zniewolenia narodów. Temat ten pojawia się także w powstałym pod koniec stanu wojennego wierszu Herberta. Zarówno w czasach Mickiewicza, jak i Herberta, Polska była zniewolona – w wieku XIX przez Rosję, w wieku XX przez Związek Radziecki. Wolność i godność, które zostają wystawione na próbę, były dla obu poetów żywym i głębokim problemem.

Twoje cele

- Poznasz kontekst polityczny powstania eseju Mickiewicza i wiersza Herberta.
- Dokonasz analizy i interpretacji utworu Zbigniewa Herberta i wykładu Adama Mickiewicza.
- Zastanowisz się, czy problem podejmowany w obu tekstach pozostaje istotnym problemem współczesnego świata.
- Zdefiniujesz, czym w kontekście poezji Herberta i twórczości Mickiewicza jest „postawa wyprostowana”.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DikgrUvit>

Nagranie dźwiękowe dotyczące Adama Mickiewicza.

Siła charakteru, czyli jak zachować „postawę wyprostowaną”

Mickiewicz był romantykiem o głębokiej klasycystycznej formacji. Klasyczny był przecież za czasów jego studiów Uniwersytet Wileński i taka z ducha była organizacja [filomacka](#), którą Mickiewicz współtworzył. Wygłaszając prelekcje w Collège de France, w założeniu poświęcone rozwojowi literatur słowiańskich, w rzeczywistości poeta szukał źródeł ducha wolności bądź przyczyn zniewolenia poszczególnych narodów.

Czas, w którym wykłady powstawały, to moment, kiedy Polska była pod zaborami. Większość mężczyzn w pełni sił fizycznych i twórczych zginęła w czasie walk narodowowyzwoleńczych albo została zesłana na Syberię bądź też pędziła biedne życie emigranta.

Zbigniew Herbert i Adam Mickiewicz

Potęga smaku Zbigniewa Herberta ukazała się w tomie wierszy *Raport z obleżonego miasta* w 1983 r. w Paryżu. W Polsce trwał wtedy jeszcze stan wojenny, poprzedzony 18 miesiącami „karnawału Solidarności”. Herbert po sześciu latach pobytu za granicą (głównie w Niemczech, ale także w Austrii i we Włoszech) powrócił do kraju w 1981 r., by wspólnie z narodem przeżywać apogeum nadziei związanych z powstaniem Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego. Po wprowadzeniu stanu wojennego wspierał działania opozycji. Jako poeta stał się symbolem sprzeciwu, bezkompromisowej postawy. Dedykacja *Potęgi smaku* wskazuje, że tekst jest hołdem dla zmarłej w roku powstania wiersza Izydory Dąmbskiej, filozofa logika, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, która prawie dwadzieścia lat wcześniej z przyczyn politycznych została wyrzucona z uczelni i pozbawiona praw wykonywania zawodu – można powiedzieć: za wierność ideałom i godną postawę – „[postawę wyprostowaną](#)”.

Zarówno w czasach Mickiewicza, jak i Herberta Polska była zniewolona przez sąsiada ze Wschodu. W wieku XIX była to Rosja, w XX – Związek Radziecki. W pierwszym przypadku rządził samowładny car, w drugim – wszechwładny komunizm, który – paradoksalnie – powstał rzekomo po to, by wyzwolić narody spod jarzma imperatora. Ten Wschód zostaje przeciwstawiony Zachodowi. Pierwszy kojarzy się Mickiewiczowi z barbarzyńcami, drugi – z cywilizacją klasyczną, z dorobkiem kultury europejskiej, która tak niezwykle połączyła grecką teorię piękna i rzymskie prawo.

W tekstach obu poetów można wyczytać to samo pytanie: jak to jest, że jedni poddają się wszechwładnej, barbarzyńskiej potędze, rezygnując z obrony swojej godności, dobra, prawdy, a inni pozostają wierni swoim ideałom – mimo tych samych nacisków – nawet za cenę utraty pracy, wolności, a nawet życia?

Mickiewicz w kończącym III część *Dziadów* wierszu *Do przyjaciół Moskali* daje wyraz przeświadczeniu, że Rosjanie są takimi samymi ofiarami carskiej władzy jak Polacy:

” Adam Mickiewicz

Do przyjaciół Moskali

[...] Szlachetna szyja Rylejewa⁴,
Którąm jak bratnią ścisnął, carskimi wyroki
Wisi do hańbiącego przywiązana drzewa;
[...]

Ta ręka, którą do mnie Bestużew⁵ wyciągnął,
Wieszcz i żołnierz, ta ręka od pióra i broni
Oderwana, i car ją do taczki zaprzęgnął;
Dziś w [minach](#) ryje, skuta obok polskiej dłoni.
[...]

Gorycz wyssana ze krwi i z łez mej ojczyzny
Niech zrże i pali, nie was, lecz wasze okowy.
[1832]

Źródło: Adam Mickiewicz, *Do przyjaciół Moskali*.

Kilka lat później, w *Literaturze słowiańskiej* będzie szukał odpowiedzi na pytanie, dlaczego opór Polaków i Rosjan wobec tej samej władzy jest tak odmienny. Herbert w omawianym wierszu stawia podobne pytanie: od czego zależy to, że decydujemy się stawić opór – „wielki charakter, kwestia smaku”? Współczesny poeta nie kieruje jednak pytania do narodów, ale do poszczególnych ludzi, na co wskazuje chociażby dedykacja wiersza.

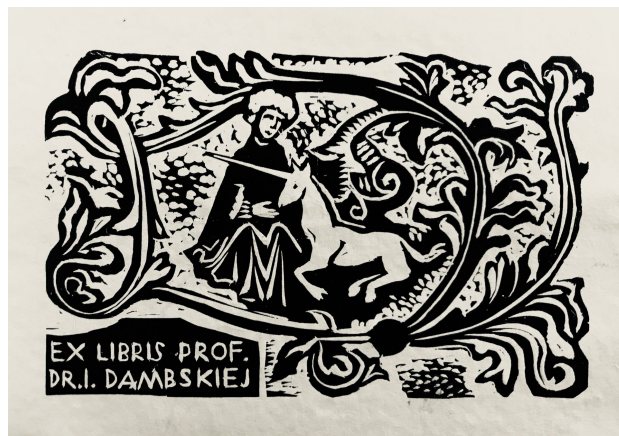
” Zbigniew Herbert

Potęga smaku

Pani Profesor Izydorze Dąbskiej¹

To wcale nie wymagało wielkiego
charakteru
nasza odmowa, niezgoda i upór
mieliśmy odrobinę koniecznej

odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to
sprawa smaku
Tak smaku
w którym są włókna duszy
i chrząstki sumienia

Eklibrys Izydory Dąbskiej

Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej
kuszono
ślano kobiety różowe płaskie jak
opłatek
lub fantastyczne twory z obrazów
Hieronima [Boscha](#)
lecz piekło w tym czasie było jakie

Izydora Dąbska (1904–1983) – filozof,
logik i metodolog, przedstawicielka
lwowsko-warszawskiej szkoły
filozoficznej, od 1957 r. profesor
Uniwersytetu Jagiellońskiego, w 1964 r.
usunięta z uczelni ze względów
politycznych z zakazem wykonywania
zawodu nauczyciela akademickiego.
Źródło: licencja: CC BY-SA 4.0.

mokry dół zaułek morderców
barak
nazwany pałacem sprawiedliwości
[samogonny Mefisto](#) w leninowskiej [kurtce](#)
posyłał w teren wnuczęta [Aurory](#).

chłopców o twarzach ziemniaczanych
bardzo brzydkie dziewczyny o czerwonych rękach

Zaiste ich retoryka była aż nazbyt parciana
(Marek Tulliusz² obracał się w grobie)
łańcuchy [tautologii](#) parę pojęć jak cepy
[dialektyka](#) oprawców żadnej [dystynkcji](#) w rozumowaniu
składnia pozbawiona urody [koniunktiwu](#)

Tak więc [estetyka](#) może być pomocna w życiu
nie należy zaniedbywać nauki o pięknie

Zanim zgłosimy [akces](#) trzeba pilnie badać
kształt architektury rytm bębnow i piszczałek
kolory oficjalne nikczemny rytuał pogrzebów

Nasze oczy i uszy odmówiły posłuchu
książęta naszych zmysłów wybrały dumne wygnanie

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru
mieliśmy odrobinę niezbędnej odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku
Tak smaku
który każe wyjść skrzywić się i wycedzić szyderstwo
choćby za to miał spaść bezcenny [kapitel](#) ciała
głowa

[1983]

Źródło: Zbigniew Herbert, *Potęga smaku*.

” Adam Mickiewicz

Wykład XII (fragment)

Dzierżawin³, pierwszy poeta
rosyjski przyjmowany łaskawie
przez monarchinię, rozgorzał
prawdziwym i szczerym dla niej
zachwytem. To godne uwagi.
Pragnie jej przypodobać się przez
żarty, przez silenie się na dowcip,

przez naśladowanie poetów francuskich, w których się lubowała. Ale przynajmniej przemawia już do swej władczyni jako do istoty ludzkiej, a nie jak do bóstwa; zaczyna się w nim budzić niewyraźne poczucie godności własnej. Słowianie [...] zawdzięczają obudzenie się tego poczucia wpływowi obcemu [...].

Gawriła R. Dierżawin(1743- 1816) - poeta rosyjski, przedstawiciel klasycyzmu; sławę przyniosła mu oda filozoficzna *Bóg* oraz oda na cześć carycy Katarzyny II *Felica*, w której połączył panegiryczne przedstawienie monarchini z satyrycznym obrazem jej dworu.

Źródło: Vladimir Borovikovskiy, *Portret Gawriła R. Dierżawina*, domena publiczna.

W duszę słowiańską najtrudniej było wpoić poczucie własnej godności. Lud rosyjski, od tylu wieków ujarzmiony przez obcych, przez [Normanów](#), potem przez Mongołów, nic niemający wspólnego z władcami, których nawykł czcić z daleka, ujrzał się obecnie zbliżonym do tronu, poczuł, że łączy go coś z władcą. Trzeba zatem wybaczyć Dzierżawinowi jego żarty w bardzo złym smaku, w których chciał czasem wydać się prostodusznym, a stawał się tylko prostackim i niezgrabnym.

Rzecz szczególna, że [poeci gminni](#), jak to już zauważyliśmy w roku ubiegłym mówiąc o poetach serbskich, nie bywają nigdy prostaccy i niezgrabni. W pieśniach serbskich (które tak trudno było mi przełożyć) literaci francuscy odkryli niezmierną subtelność, delikatność, a razem wdzięk dziecięcy. Skądżeż więc to pochodzi, że ilekroć pisarze słowiańscy starają się o wdzięk, o subtelność, stają się niemal zawsze prostaccy i niezgrabni? Zjawisko to należałoby

rozważyć. Ani estetyka, ani retoryka nie dają nam w tym względzie żadnego wyjaśnienia. Sądzę, że to, co zwiemy prostactwem i niezgrabnością, pochodzi z niedostatku wiary w siebie. Być prostakiem to znaczy chcieć przyjąć [cudzą] formę, pozbawioną już ducha. Kto utracił wiarę we własną godność, ten usiłuje naśladować postawę i ruch kogoś innego; za karę za to ublżenie własnej godności staje się prostackim. Prosty, pobożny i pracowity wieśniak słowiański nie będzie nigdy prostackim i niezgrabnym. Wieśniak jako strzelec u boku swego pana lub jako powstaniec ma zawsze postawę piękną i szlachetną; ale tenże wieśniak jako lokaj bywa zawsze prostacki. Ród ten nie jest stworzony do lokajstwa.

A wielu pisarzy stało się lokajami!

Tak pojmowane prostactwo i niezgrabność, ów brak wiary, niedostatek siły ducha przechodzi powoli w dowcipność. [...] Mam jednak przeświadczenie, że to, co powszechnie zowie się [esprit](#) i co występuje w karykaturach, w [ucinkach](#), jest niczym innym jak tylko prostactwem i niezgrabnością w postaci doskonałej, rozwiniętej do skrajności. To, co najpierw było skażone, popadłszy pod wpływ zła, staje się złem w całej pełni, złem we właściwym znaczeniu. Oto, co nazywamy zwykle „dowcipnym” w potocznym tego słowa znaczeniu.

[1840-1844]

Źródło: Adam Mickiewicz, *Wykład XII (fragment)*, [w:] *Literatura słowiańska. Kurs drugi*.

Słownik

filomata

(gr. *philomathês* – miłośnik wiedzy) Towarzystwo Filomatyczne, tajne stowarzyszenie naukowo-literackie młodzieży działające 1817–1823 w Wilnie

Normanowie

ogólna nazwa nadana w zachodniej Europie Skandynawom podejmującym od końca VIII do XI w. dalekosiężne wyprawy o charakterze głównie rabunkowym i zdobywczym

tautologia

tautologia (z gr. „to samo słowo”) – błąd leksykalny, polegający na użyciu połączenia wyrazów, które są nośnikami tych samych treści, co powoduje wyrażenie tej samej myśli dwa lub więcej razy

Audiobook

Polecenie 1

Jakie przesłanie zawarte jest w historii Dierżawina, która stała się punktem wyjścia rozważań Mickiewicza w jego wykładzie?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PGsvY1MIK>

Cytowany wykład został wygłoszony 11 lutego 1842 r. Poeta poświęcił go charakterystyce literatury rosyjskiej w czasach Katarzyny II. Na artystę, który miał być autorem przełomu, obrał Gawriłę Dierżawina. Mickiewicz stwierdził, że przełomowość ody, którą na cześć carycy napisał ten poeta, polegała na nadaniu władczyńi cech człowieka, a nie bóstwa.

Adam Mickiewicz

Wykład XII (fragment)

W duszę słowiańską najtrudniej było wpoić poczucie własnej godności. Lud rosyjski od tylu wieków ujarzmiony przez obcych [...] nic niemający wspólnego z władcami, których nawykł czcić z daleka, ujrzał się obecnie zbliżonym do tronu, poczuł, że łączy go coś z władcą.

Według polskiego romantyka, Dierżawin wychwala Katarzynę, ale nie modli się do niej. Zobaczenie w carycy człowieka – nie bóstwa – jest podstawą do obudzenia w duszy rosyjskiej godności, pragnienia wolności. Poecie rosyjskiemu nie udało się jednak uniknąć złego smaku. Chcąc być „prostodusznym”, okazał się „prostackim i niezgrabnym”.

Właśnie zagadnieniu smaku literackiego Mickiewicz poświęcił końcówkę wykładu. Nie łączył go jednak – jak przywykliśmy sądzić – z wirtuozerią słowa, ale – podobnie jak uczyni to Herbert – z zagadnieniami pozaliterackimi:

Adam Mickiewicz

Wykład XII (fragment)

[...] poeci gminni [...] nie bywają nigdy prostaccy i niezgrabni.

W pieśniach serbskich [...] literaci francuscy odkryli niezmierną subtelność, delikatność, a razem wdzięk dziecięcy. Skądżeż więc to pochodzi, że ilekroć pisarze słowiańscy starają się o wdzięk, o subtelność, stają się niemal zawsze prostaccy i

niezgrabni? Zjawisko to należałoby rozważyć. Ani estetyka, ani retoryka nie dają nam w tym względzie żadnego wyjaśnienia.

Poczucie dobrego smaku nie jest kwestią tylko wyczucia piękna lub bezbłędnego pod względem retorycznym ukształtowania tekstu. Klasycystyczna formacja duchowa mistrza nakazywała mu oparcie dobrego smaku na trójjedności prawdy, dobra i piękna – na greckim *ideale kalós k'agathós*.

Przeciwieństwem tak pojętego dobrego smaku są prostactwo i niezgrabność – słowa-klucze w ostatnich akapitach wykładu. Warto przyjrzeć się najpierw epitetowi „prosty”, którego Mickiewicz wielokrotnie używał w celu opisanego zalet danego zjawiska: prosty był lud, proste piosenki wieśniaczek w *Epilogu*, „litewski prostaczy” strój, który Zosia założyła na ucztę zaręczynową. Przymiotnik ten podkreślał szczerą, autentyczność, prawdziwość określanego nim obiektu, czyli zawierał pozytywną ocenę etyczną i estetyczną. „Prosty” – znaczyło często piękny bez wyrafinowania, a jednocześnie prawdziwy. W omawianym fragmencie epitet „prosty” pojawia się tylko raz: „prosty, pobożny i pracowity wieśniak słowiański”; możemy znaleźć też jeden jego odpowiednik – pieśni serbskich poetów mają charakteryzować się „wdziękiem dziecięcym”. „Prosty” znaczy więc prawie tyle co: niewinny, nieskażony, prawdziwy i piękny. „Prostactwo” to coś zupełnie innego. Według definicji Mickiewicza to „[cudza] forma pozbawiona już ducha”. W semantycznym polu „prostactwa” znajdują się określenia: „zły smak”, „staranie się” (rozumiane jako udawanie, naśladownictwo) i „lokajstwo”. Prostactwo przestaje być w tym kontekście zjawiskiem ze sfery estetyki. Zewnętrzna brzydota jest wyrazem wypaczonej moralności.

Taka postawa charakteryzuje człowieka, który „utracił wiarę we własną godność” (kolejne słowo-klucz tego wykładu) i „usiłuje naśladować ruch i postawę kogoś innego”. Jako przykład poeta przywołuje tu postać wieśniaka, który jest piękny, pełen godności, służąc „jako strzelec u boku swego pana”, czy też „jako powstaniec” (sługa ojczyzny), natomiast chłop staje się prostacki, pozbawiony godności „jako lokaj”. Jaka jest różnica między jednym a drugim? Pierwszy przykład pokazuje tego, który służy z akceptowanego przez siebie obowiązku, wynikającego z jego miejsca w świecie. Służy „u boku”, czyli jako partner. Lokaj – to ten, który służy dla pieniędzy. Chłop służący jako strzelec lub powstaniec pozostaje „we własnej skórze”, czego symbolem jest strój, np. krakowskie stroje kosynierów w powstaniu

kościuszkowskim. Lokaj wchodzi „w rolę”, zakłada obcy sobie strój, musi nauczyć się obcych swemu stanowi sposobów zachowania.

Ten przykład to pretekst do oskarżycielskiego sądu o pisarzach: „wielu pisarzy stało się lokajami!” – przyjęli „[cudzą] formę”. Jeśli takie określenie pojawia się w ustach romantyka, który przecież z zasady warstwę duchową cenił wyżej niż formę (przypomnijmy chociażby słynne, z obraźliwą intencją wygłoszone przez poetę zdanie określające twórczość Słowackiego, że to piękny kościół, ale Boga w nim nie ma), to oznaczają one najwyższą przyganę. Owe „cudze formy” przyjmują ludzie pozbawieni wiary w siebie. Ci, których udało się przekonać, że nie mają własnej godności, że sami z siebie nic nie znaczą.

Słuchaczami *Prelekcji paryskich* byli w znacznej części polscy emigranci, czyli ludzie, którzy – wyrzuceni z ojczyzny - musieli na obczyźnie zmagać się z trudną codziennością. Do roku 1842, kiedy wygłoszony był wykład, z którego pochodzi omawiany fragment, Polacy kilkakrotnie mieli już okazję przekonać się o nieprzychylności władz Francji, o niechęci wobec „niechcianych gości”. Wielokrotnie traktowani przez władze instrumentalnie, mieli stać się „lokajami”. Był to więc czas, kiedy potrzeba im było nowego impulsu, nowej nadziei, wyraźnej wizji. Nieprzypadkowo już wkrótce tych samych słuchaczy porwą idee Andrzeja Towiańskiego.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

W kontekście wysłuchanego nagrania wyjaśnij, na czym polega Mickiewiczowskie rozumienie przeciwstawienia przymiotników „prosty” i „prostacki”.

Film

Polecenie 1

Wyjaśnij, w jaki sposób uwidaczniają się w wierszu Herberta dwa wymiary ludzkiej egzystencji.

Trwa wczytywanie danych...

Film dostępny pod adresem </preview/resource/RX8qtFGpGiniG>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film nawiązujący do treści materiału pod tytułem *Zbigniew Herbert - Potęga smaku*.

Polecenie 2

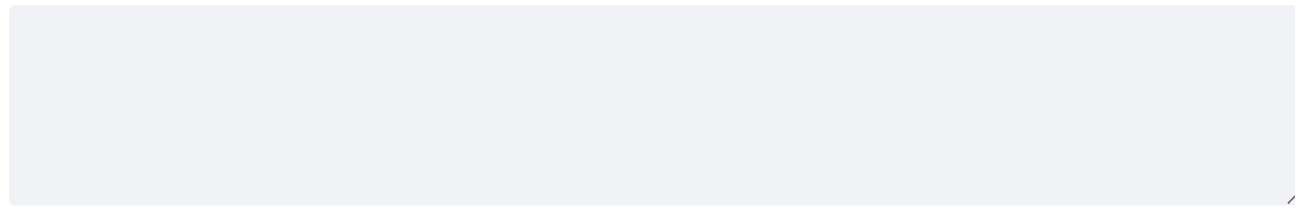
Wyjaśnij, dlaczego twórczość i życie Herberta są wg prof. Franaszka skomplikowane, a nawet paradoksalne.

Ćwiczenie 1

Na podstawie informacji przedstawionych w nagraniu zbuduj definicję terminu „postawa wyprostowana”. Uwzględnij źródło tego określenia i jego możliwe interpretacje.

Ćwiczenie 2

Wysłuchaj nagrania wiersza *Potęga smaku* Zbigniewa Herberta. Korzystając ze zgromadzonych informacji i innych źródeł, samodzielnie przeanalizuj i zinterpretuj utwór.

Zbigniew Herbert

Potęga smaku

Pani Profesor Izydorze Dąbskiej

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru

nasza odmowa, niezgoda i upór

mieliśmy odrobinę koniecznej odwagi

lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku

Tak smaku

w którym są włókna duszy i chrząstki sumienia

Kto wie gdyby nas lepiej i piękniej kuszoneo

słano kobiety różowe płaskie jak opłatek

lub fantastyczne twory z obrazów Hieronima Boscha

lecz piekło w tym czasie było jakie

mokry dół zaułek morderców barak

nazwany pałacem sprawiedliwości

samogonny Mefisto w leninowskiej kurtce

posyłał w teren wnuczęta Aurory

chłopców o twarzach ziemniaczanych

bardzo brzydkie dziewczyny o czerwonych rękach

Zaiste ich retoryka była aż nazbyt parciana

(Marek Tulliusz obracał się w grobie)

łańcuchy tautologii parę pojęć jak cepy

dialektyka oprawców żadnej dystynkcji w rozumowaniu

składnia pozbawiona urody koniunktywu

Tak więc estetyka może być pomocna w życiu

nie należy zaniedbywać nauki o pięknie

Zanim zgłosimy akces trzeba pilnie badać

kształt architektury rytm bębnow i piszczałek

kolory oficjalne nikczemny rytuał pogrzebów

Nasze oczy i uszy odmówiły posłuchu

książęta naszych zmysłów wybrały dumne wygnanie

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru

mieliśmy odrobinę niezbędnej odwagi

lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku

Tak smaku

który każe wyjść skrzywić się i wycedzić szyderstwo

choćby za to miał spaść bezcenny kapitel ciała

głowa

Zbigniew Herbert, *Potęga smaku*.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 3

Zastanów się, co w naszych czasach oznacza „postawa wyprostowana”. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Siła charakteru, czyli jak zachować „postawę wyprostowaną”

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść

poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wyводу oraz argumentację;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu sformułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;

- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna kontekst polityczny powstania eseju Mickiewicza i wiersza Herberta;
- dokona analizy i interpretacji utworu Zbigniewa Herberta i wykładu Adama Mickiewicza;
- zastanowi się, czy problem podejmowany w obu tekstach pozostaje istotnym problemem współczesnego świata;
- zdefiniuje, czym w kontekście poezji Herberta i twórczości Mickiewicza jest „postawa wyprostowana”.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się przed lekcją z materiałem *Siła charakteru, czyli jak zachować „postawę wyprostowaną”* - sekcje „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. **Dyskusja.** Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Co pozwala nam zachować godność i bronić prawdy pomimo zagrożenia? Uczestnicy lekcji biorą udział w dyskusji i dzielą się na forum swoimi spostrzeżeniami. Wybrana osoba zapisuje wnioski z dyskusji na tablicy.
2. Nauczyciel wraz z uczniami ustala cele zajęć i kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania sprawdzające znajomość tekstów:
 - Jaki jest kontekst polityczny powstania eseju Mickiewicza i wiersza Herberta?
 - Czy problem podejmowany w obu tekstach pozostaje istotnym problemem współczesnego świata?
 - Jak sądzisz, dlaczego akurat te dwa utwory z różnych epok znalazły się w temacie o sile charakteru?
2. Uczniowie przechodzą do sekcji „Audiopowtórka przed maturą”. Nauczyciel głośno odtwarza nagranie z audiobooka. Uczniowie dobierają się w pary

i zastanawiają się nad odpowiedziami do obu poleceń. Po zapisaniu odpowiedzi chętna osoba przedstawia wynik pracy pary.

3. Uczniowie zapoznają się z filmem, w którym prof. Franaszek opowiada o wierszu Herberta *Potęga smaku*. Uczniowie wspólnie udzielają odpowiedzi na polecenia 1 i 2. Następnie nauczyciel prosi wybranego ucznia o ponowne głośne odczytanie wiersza Herberta. Rozpoczyna z uczniami dyskusję na temat utworu. Efektem tej rozmowy jest wspólna notatka dotycząca analizy i interpretacji utworu.

Przykładowa notatka

Wiersz Zbigniewa Herberta pt. *Potęga smaku* to liryczna refleksja o sprzeciwianiu się złu. Tematy dotyczące ludzkiej moralności są charakterystyczne dla tego poety. Wiersz został osadzony w kontekstach historycznym i biograficznym. Odmowa, o której wspomina zbiorowy podmiot liryczny – „Nasze oczy i uszy odmówiły posłuchu” – odnosi się do niezgody Herberta oraz kilku innych polskich pisarzy i uczonych, m.in. Izydory Dąbskiej, na współpracę z systemem komunistycznym w celu rozpowszechniania politycznej propagandy budującej idealny obraz tegoż ustroju. W *Potędze smaku* podmiot liryczny stwierdza, że w zasadzie przyjęcie postawy sprzeciwu było oczywiste i wynikało nie tylko z kwestii moralnych, ale – być może nawet bardziej – wiązało się z wymiarem estetycznym. Typowe dla komunizmu dążenie do unifikacji, czyli ujednoczenia wszystkiego, w imię teoretycznej równości, ogołacało rzeczywistość z piękna. Nowe budynki, ubrania, a także dzieła sztuki – wszystko to powstawało według jednego wzoru, miało być dobre dla proletariatu.

Ludzi, którzy myśleli inaczej i zauważali, że w gruncie rzeczy socjalistyczne ideały nie sprawdzają się w komunistycznej praktyce, z reguły szybko się pozbywano ze sfery publicznej – profesor Dąbska za swoje poglądy została pozbawiona prawa wykonywania zawodu, Zbigniew Herbert nie mógł przez wiele lat zadebiutować jako poeta. Wielu ludzi uznanych za reakcjonistów (opozycjonistów) i wrogów proletariatu stało się więźniami politycznymi, a także straciło życie. Stąd też w wierszu ciąg skojarzeń: „mokry dół, zaulek morderców, barak”. Określenie „samogonny Mefisto w leninowskiej kurtce” odnosi się z kolei do przywódcy rewolucji komunistycznej – Józefa Stalina, opiewanego w wierszach poetów, którzy podporządkowali się wytycznym partii.

W wierszu ukazana została niechęć ustroju komunistycznego do kultury wysokiej – jest to czas, kiedy narodziła się kultura masowa za sprawą gloryfikacji proletariatu, czyli robotniczej klasy społecznej, której symbolami w utworze są

„chłopcy o twarzach ziemniaczanych” i „bardzo brzydkie dziewczyny o czerwonych rękach”. Był jeszcze jeden powód – kultura masowa jest doskonałym narzędziem propagandowym, warto o tym pamiętać również w dzisiejszych czasach i nie zaniedbywać „nauki o pięknie”, gdyż może to się skończyć utratą świadomości moralnej. W wierszu Herberta estetyce zostało nadane szerokie znaczenie – ma ona oznaczać szacunek do kultury klasycznej i naturalnego prawa moralnego.

Faza podsumowująca:

1. Podsumowanie lekcji stanowią dwa ćwiczenia zamieszczone w sekcji „Film”.
 - Na podstawie informacji przedstawionych w nagraniu zbuduj definicję terminu „postawa wyprostowana”. Uwzględnij źródło i interpretację.
 - Zastanów się, co w naszych czasach oznacza „postawa wyprostowana”. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Praca domowa:

1. Wybierz z omówionych utworów cytaty, które mogą stanowić sentencje dotyczące życiowych prawd. Uzasadnij, dlaczego wybór padł akurat na te fragmenty.

Materiały pomocnicze:

- *Polonista w szkole*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- M. Kalinowska, J. Ławski, M. Bizior-Dombrowska, *Prelekcje paryskie Adama Mickiewicza – wobec tradycji kultury polskiej i europejskiej. Próba nowego spojrzenia*, Warszawa 2009.
- A. Franaszek, *Herbert. Biografia*, Kraków 2018.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.